

TÉGLASZENVEDÉLY

Sose lehet tudni, mikor kerül elénk egy otthagyatlan téglapéldány

Miként lehet megszeretni egy téglát? Vagy egy tetőcserepet? Kádár József nyugdíjas óbudai belsőépítész erről sokat tudna mesélni. Mesél is. Nem ő az ország legnagyobb bélyegestégla-gyűjtője, de egyike azoknak, akik a legkorábban kezdték, valamikor a nyolcvanas években vagy még korábban.

Első példányai a sógorák építkezéséből kimaradt, bontott téglák voltak – emlékszik vissza. Ott hanyódtak a telken, ő meg összeszedte, elkérte őket, mondván, jók lesznek majd valamire. Aztán tíz évig rájuk sem nézett. Majd 1988 körül olvasott egy cikket, Endrei Walter híres ipartörténész írását a régi téglagyárakról, és akkor elővette félrerakott tégláit. Érdekelni kezdték a rajtuk lévő jelek. Lassan sikerült is megfejteni a jelentésüket. Olyasmi volt ez, mintha olvasni tanulna.

A dolognak híre ment a környéken, az ismerősök közt, és nemsokára már hoztak is neki egy-egy darabot, amit itt-ott találtak. Hamarosan lett vagy száz bélyeges téglája. Ekkor felkereste Endrei Waltert professzort, hogy tanácsot kérjen: érdemes ezzel az egészszel foglalkozni, mire lehet jó az ilyen kutatás? Endrei biztatta, neki magának is volt egy kis gyűjteménye a csúcshegyi telkén. Kádár József pedig nekibátorodott a dolognak, és ugyan napi munkája egy belvárosi irodához kötötte, munka után rendszeresen útba ejtette a városban zajló bontásokat. Alig volt nap, hogy ne talált vagy ne kapott volna egy-egy addig nem ismert téglát. Mindig volt nála szatyor. Ezt a téglagyűjtés egyik alapszabályaként határozza meg: mindig legyen kéznél egy szatyor, mert sose lehet tudni, mikor kerül elénk egy otthagyatlan téglapéldány.

Egy-két év alatt rengeteg ismeretet gyűjtött össze, valószínű szakértővé vált a témában. Módszeresen rendszerezni is kezdte a megtalált darabokat, és elkezdte összeállítani a magyarországi bélyeges téglák katalógusát, amelyben minden egyes téglafajta kartont kapott. Nemsokára a saját gyűjteményét katalogizálta, feldolgozta másokét is, például a Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény ezeröttszáz darabos kollekcióját. Így katalógusa duplájára bővült, mint valószínű gyűjteménye: ma már hat és félezer téglaterméket tart nyilván.

Felesége nem lett féltékeny, türelemmel nézte a kollekcio bővülését, amely lassan elfoglalta a szeneskamrát, és polcok kezdtek sokasodni a ház körül is. Nyolc gyereke szintén megértéssel viszonyult hobbijához. Sőt, egyik lánya, aki svéd szakra járt az egyetemre, szeminárium

kiselőadást tartott apja szenvedélyéről. Olyan jól sikerült, hogy a tanár elmesélte a kollégáinak, így az egyik tanártársa felesége is, aki történetesen az MTI-nek dolgozott, tudomást szerzett róla. Mindjárt ki is jött hozzá, hogy lefényképezze a különös gyűjtőt és gyűjteményét, a kép pedig bejárta a vidéki sajtót.

Magam is ezután találkoztam vele először, 1998-ban. Akkor még „csak” kilencszáz téglája sorakozott táborhegyi házában a szűk falán. Ma háromezer-egyszáz és mellette körülbelül hétszáz tetőcserep. Salgó-palczokon, szinte könyvtári rendben. A betűs téglák téglabéce szerint, az évszámok kronológiában, a figurák motívumként csoportosítva, velük együtt az idomtégla és bizony még

a samottok is. Nincs téglá, aminek ellent tudna állni.

Nem az övé a legnagyobb téglagyűjtemény Magyarországon, hanem egy Tata mellett, Bajon lakó gyűjtőtársáé, dr. Herczig Béláé, akinek több mint tizenháromezer féle téglája van, ráadásul szépen feldolgozva. Ez majdnem fele

„Mindig volt nála szatyor. Ezt a téglagyűjtés egyik alapszabályaként határozza meg: mindig legyen kéznél egy szatyor, mert sose lehet tudni, mikor kerül elénk egy otthagyatlan téglapéldány.”

az összes Nagy-magyarországi bélyegestégla-fajtának. Nem véletlenül Herczig Béla a legjelentősebb hazai gyűjtőszervezet, a Monarchia Bélyeges Téglagyűjtők Egyesülete elnöke, amelynek természetesen Kádár József is aktív tagja 170 társával együtt. Évente kétszer szerveznek maguknak találkozót, leveleznek, szakfolyóiratot adnak ki. És csereberélnek. Köztük adásvétel nincs, csak csere vagy ajándékozás. Régiségkereskedők, seftelők árulják csak pénzért a szép régi téglákat. Sajnos ez vonzza a tolvajokat is. Endrei Walter gyűjteményét például halála után az utolsó darabig ellopták a telkéről.

Kértük, kicsit meséljen a motívumokról, a bélyegek jelentéséről. Kedvenc jelzése nincs, mondja. Ugyanúgy becsüli az 1838-as pesti árvíz után Kőbányán vetett magyar címeres Miesbach, Drasche vagy az óbudai Kunwald téglákat, a kőbányai kalapácsosakat vagy az OB jelzésű (Oppidium Budensis feloldású) óbudaiakat, mint akármi mást. Nagyon szépek a régi földesúri téglavetők névbetűs téglái, például a Zichyeké, akiknek Óbudán is sok téglájuk előfordul, például CNZ (Comes Nicolaus Zichy) monogrammal. Sokak által vágyott darabok az 1700-as évek közepéről való évszámok, MT jelzésű Mária Terézia

TIZENKETTŐBŐL MARADT EGY

Újlak és Óbuda a budapesti téglagyártás egyik fellegető vára volt. Az első óbudai téglavetőt az újkorban a mai Margit Kórháztól északra fekvő területen alapította a Zichy család 1737-ben, s ezen a helyen mintegy 237 évig egyhuzamban gyártottak téglát, illetve tetőcserepet különböző vállalatok, egészen 1973-ig.

Az Újlakiként ismert másik régi téglagyár a Bécsi út – Nagyszombat utca sarkán kezdte meg működését 1741-ben, Hörger Antal téglavetőjeként, ott, ahol ma a „városi házak” állnak. Később Jálcis Kristóf, majd az 1820-as években a Kunewalder család kezébe került. Aztán 1869-ben megalakult az Újlaki Téglá- és Mészégető Rt., amely később más telephelyeket is megszerzett a Bécsi út mentén, és más téglagyárakat is bekebelezett (köztük az említett első óbudait is), régi törzstelepe a Bécsi út – Nagyszombat utca sarkán azonban 1908-ban bezárt. Kiszorította innen a városfejlődés.

A legtöbb óbudai téglagyár a XIX. század második felében létesült: a Holzspach a Szépvölgyi út mentén (telephelye különböző neveken 1948-ig üzemelt), a Victoria, majd Bohn a Bécsi út – Farkastorki út sarkán (1973-ig), a Budapesti Téglá- és Mészégető (BTMGY) a Külső Bécsi úton, majdnem kint az Óbudai temetőnél (1986-ig), a Molnár, majd Renner és Thym néven működő pedig még kijebb, az izraelita temetővel szemben (1948-ig). A Bécsi út vonalán túl létesült gyár az Aranyhegyen, a Péterhegyen kettő is, Békásmegyeren, az aquincumi Duna-parton és Solymár határában. A mai III. kerület földjén a XVIII. század óta használatba vett tizenkét téglagyártó helyszín közül egyedül ez utóbbi, a valahai Rozália téglauzem működik még a Wienerberger tulajdonában – tudhatjuk meg Kádár József Óbudai téglagyárak című kötetéből.

téglák. Kádár József legrégebb évszámos téglája 1648-as. Téglák terén annyi ismeretet gyűjtött össze, hogy több könyvet is írt. Hetvenkét évesen lett elsőkötetes szerző a kőbányai téglagyárak történetéről szóló munkájával,

majd régóta Óbudán lakva, belevágott az óbudai gyárak történetének megírásába, és azt is feldolgozta néhány év alatt. Óbudai téglagyárak című kötetében a Szépvölgyi úttól északra tizenkét olyan helyet talált, ahol lehet, hogy csak három évig, de volt, ahol 237 évig folyt a téglakészítés. A Szépvölgyi úti Holzspach gyártól az Újlak I., az Újlak II. és Újlak III. gyáron át ki egészen a Külső Bécsi úti Rozália téglagyárig, Békásmegyeregig.

Óbudán másféle agyag volt, mint Kőbányán. Az itteni kékagyag elsősorban a cserépgyártáshoz volt kitűnő. Persze nem ezért kezdett Kádár József utóbb tetőcserepeket is gyűjteni, hanem a megismerés kihívása miatt. Azokon még kevesebb a jelzés, s ha nincs felirat, még nehezebben azonosíthatók a gyártók. A Nagybatony–Újlaki cserepeken csak két kicsi félkörív jelzi a „nu” rövidítést. Egy mezőtúri cserépen pedig apró tulipánjel utal az 1900-as évek elején támadt tulipános mozgalomra, amely e virággal jelölte a magyar termékeket.

A régi Kárpát-medencei tetőcserepekről valószínűleg senki sem tud többet Kádár Józsefnél ebben az országban. Gyűjteménye 570 különféle kézzel készített, szalag- és préselt cserepet foglal magába, és további kétszázról van információja. Legújabb szerzeménye egy Bohn-féle tetőablak idom, amit egyenesen Erdélyből, a feketetői vásárról hozott. Ilyet itthon még a gyűjtőtársak sem láttak. Két normál cserép helyére beilleszthető tetőablakocska, leleményes, gyönyörű darab a húszas évekből, a délvidekről. Egyelőre a nappaliban tartja – a Bohn gyár egyébként is a szíve csücske. Első üzemeit 1895-ben Zombolya, Kikinda térségében alapította Bohn Mihály és családja, akiknek 1908-ban már Békéscsabán is volt gyáruk, 1910-ben pedig megvették az 1867-ben alapított óbudai Victoria téglagyárat. Ez lett az óbudai Bohn, majd az Újlak II. néven ismert gyár a Farkastorki és a Bécsi út sarkán. Szóljon erről az utolsó történet. Amikor 2009-ben éppen elkészült óbudai könyvével, egy régi ismerőse telefonált, hogy az egyik árverés anyagában látott egy festményt, amely téglagyárat ábrázol, hátha őt érdekli. Elment megnézni, két nap múlva pedig az aukción felemelte a licitárcsát, és le sem vette, amíg övé nem lett a kép, Udvary Pál festménye. Ez került a könyve címlapjára is, a kép pedig ott lóg fő helyen a szobája falán. A Bohn téglagyárat ábrázolja, majdnem abból a nézőpontból, ahogy ő is látná az erkélyéről, ha nem tüntette volna el a városfejlődés az egész óbudai téglaiiparral együtt.

CSORDÁS LAJOS

